

ANTIKA I PELASTI

Osnivači naučnog socijalizma, Marks i Engels, složili su se sa ostalim stručnjacima u naročitom isticanju „grčkog čuda“. O tom čudu i o grčkoj „zdravoj i naprednoj deci“ govorili su i posle njih mnogi nemarksistički istraživači, kao J. Burkhard, E. Renan i U. Wilamovic-Melendorf, koji u svojoj Istoriji grčke književnosti odmah u uvodu ukazuje na taj izuzetan položaj klasične grčke kulture.

Manje je isticano jedno drugo čudo, kojim je antički svet zadivio svoje evropske naslednike i učenike. Mislim na „rimsko čudo“, koje nije ništa manje važno od onog ranijeg čuda. Rimsko čudo sastoji se u tome što je jedna mala gradska opština mediteranskog tipa, sa početnom površinom od tridesetak km², za relativno kratko vreme proširila svoju vlast i svoje državno uređenje na prostor između Temze i Eufrata, Rajne i Nilskih katarakta.

I ovo drugo čudo, koje je pretežno političko-vojničkog karaktera, imalo je možda dalekosežniji uticaj na evropsku sudbinu od onog prvog čuda, koje je pretežno naučno-umetničkog karaktera. Lako su oba čuda povezana i vremenski i geografski, nužno je da se posmatraju u svojim dijalektičkim vezama, i to tim pre što je rimska državnica, a docnije imperija, nasledila grčko-makedonsku mediteransku imperiju i proširila je prema zapadu. Ustvari Rim je ispunio zadatak koji su sebi bili postavili generali Aleksandra Velikog.

Razume se da napredna nauka ne trpi nikakvih čuda, ni antičkih ni savremenih. Ona pokušava da ih objasni i da pronade njihove prvobitne i presudne uslove. Ako joj to pođe za rukom, i najveličanstvenija čuda kao što su grčka kultura i rimska država prestaju biti čuda. Pokušaću da dam makar i sićušan prilog u tom pravcu.

I PELASTI

U raspravi „Alaksandus“ ≥ Ἀλέξανδρος, objavljenoj u *Ist. časopisu SAN* (1, 12–23), pokušao sam da obesnažim argumente onih stručnjaka koji stoje na gledištu da je već u XIV v. st. ere bilo grčkih kolonija i država u zapadno-anadolskom primorju. Zaključci do kojih sam došao u toj raspravi, svode

se na to da tih ranih grčkih kolonija u hetskom Anadolu nije moglo biti, prvo, stoga što Ahajci nisu imali talasokratije u svojim rukama, a drugo što i na samom balkanskom Jugu, odakle je jedino mogla biti vršena ta kolonizacija, nisu imali komandnih položaja, jer mršavi zapisi iz Bojotije i Argolide ne pokazuju ni najmanje grčki karakter.

Stoga se ne može održati dosadanje učenje da su nosioci mikenske kulture mogli biti neko ahajsko pleme ili neko jonsko. Ovu poslednju mogućnost pominjem stoga što P. Krečmer već 40 god. zastupa tezu da su Jonci prvi i najstariji grčki kolonisti na Peloponesu. Hronologija grčke imigracije u vezi sa rasporedom grčkih dijalekata mora se jednom podvrći radikalnoj reviziji već i sa tog razloga što se i sam P. Krečmer složio sa mojim shvatanjem da je na Peloponesu bilo indoevropskih kolonista pre pojave prvih grčkih plemena.

Ako nosioci mikenske kulture nisu bili Grci, postavlja se pitanje porekla dogrčke kulture balkanskog juga. U vezi sa tim pitanjem stoji nerazdvojno i datum grčkog doseljavanja: da li su se jonska ili ahajska plemena počela doseljavati u XXII v. st. ere, ili tek u XII v. st. ere, kada po mišljenju arheologa mikenska kultura počinje pokazivati jasne znake opadanja i propadanja.

Svakako je verovatnije da je „dorska seoba“ ustvari završna faza grčke imigracije, koja je sa raznim menama i pomeranjima na samom balkanskom jugu trajala do pod kraj IX v. Od toga vremena počinje grčko računanje prema olimpijadama, dok je u mikensko doba, koje je obeleženo vladavinom župskih glavara, zvanih dogrčkim izrazom βασιλης, važio ciklus od osam godina (v. G. Tompson, *Journ. of Hell. Stud.* 43, 52—65, prema L. Roberu, *Rév. d. Ét. grecques* 44, 182).

Isti osmogodišnji ciklus važio je u klasično doba kod jadranskih Ilira. Odakle Ilirima taj hronološki sistem, ako su se doselili na Jadran tek sa pojavom halštatske kulture? Moglo bi se, doduše, nagađati da je mikenski kulturni pojas obuhvatao istočni Jadran, koji je ostao pošteđen od grčkog nadiranja. Ali arheolozi, kao F. Blegen, zastupaju poslednjih godina tezu da se grčka imigracija iz Podunavlja na balkanski jug nije vršila moravsko-wardarskim putem, nego upravo niz jadransko primorje. U tom bi slučaju sistem ilirske i mikenske hronologije bio još teže objašnjiv.

Ipak ostaje čudna činjenica, koje nije zapazio Tompson, da na mikenskom Peloponesu i na ilirskom Jadranu vlada isti sistem vremenskog ciklusa. Stoga se moramo setiti one hipoteze K. O. Milera po kojoj su dorski Grci živeli u tesnoj simbiozi sa Ilirima, kako to pokazuje leksički i onomastički materijal dorskog i ahajskog Peloponesa, a naročito imena dorskih fila.

Ovu Milerovu ilirsku tezu razradili su poslednjih decenija N. Jokl, H. Krae, A. Blumental, a naročito arheolog M. Majer. Sâmo ime mitskog eponima Peloponesa, mislim na Pelopa, pokazuje onaj isti način obrazovanja koji se javlja kod ilirskih plemenskih imena i koji je, to treba naglasiti, dokumentovan i u srednjoj i severnoj Grčkoj.

Misli se za ajolske Grke da su se u Tesaliju i Bojotiju doselili sa zapada, iz Epira, a ne sa severa. Time bi se donekle mogle objasniti oštre razlike između ajolskih i neajolskih Grka, koje dosad nisu dovoljno istaknute, a još manje im je traženo neko objašnjenje.

Evo tih razlika: Ajolski Grci imaju drugi sistem intonacije no ostali Grci. Njegova je karakteristika baritonesa. Drugo, ajolska versifikacija broji slogove, dok to nije slučaj ni sa dorskim ni sa jonsko-atičkim stihom. Treće, u pogledu indoevropskih labiovelara ajolski dijalekti obeleženi su konsekventnim sprovođenjem labijalnog refleksa, dok se neajolski dijalekti u tom pogledu sasvim drukčije ponašaju. Četvrto i najvažnije, ajolska prezimena, odnosno patronimika, razlikuju se od neajolskih patronimika, jer idu zajedno sa italiskim, ilirskim i slovenskim patronimima.

Pored ova četiri obeležja, po kojima se ajolska plemena jasno odvajaju od ahajskih, dorskih i jonsko-atičkih plemena, mora se pomenuti i ne manje važan geografski momenat: ajolska plemena zauzimaju, nasuprot neajolskim plemenima, severne oblasti grčkog jezičkog zemljišta, i to — na samom Balkanu, na Ajgajskim Ostrvima i na zapadnoanadolskom primorju. Stoga se, bez obzira na ishodište imigracionih struja pojedinih grčkih plemena, ajolski Grci, a ne neajolski Dorci, moraju smatrati nosiocima poslednjeg imigracionog grčkog talasa, pod čijim se pritiskom dorsko pleme povlačilo iz Bojotije prema jugu na Pelopones, odakle su jonski i ahajski starinci gurani dalje na istok, preko mora.

Osobnosti neajolskih dijalekata u postupanju sa labijovelarnim guturalima mogu se lepo ilustrovati sličnim pojavama u fonetici dogrčkih Indoevropljana, ukoliko nam je ta fonetika dokučiva na osnovu glosa, zabeleženih u Hesihijevu Rečniku. Iz tih glosa saznajemo da govori dogrčkih Indoevropljana na balkanskom jugu ne pripadaju kentumskoj grupi, jer palatalne guturale reflektuju spirantima ili sibilantima, a ne guturalima. Na tu činjenicu upozorio je još N. Jokl, u svom članku „Thra-ker“ u Ebertovu *Reallexikon der Vorgeschichte*. Ali Joklovi primeri nisu mnogobrojni, niti su svi ubedljivi, jer se odnose na toponomastički materijal, gde nam je pravo značenje pojedinih imena manje-više hipotetično. Dokaznu moć u ovom pravcu mogu imati samo apelativa sa dokumentovanim značenjem. Navodim nekoliko takvih reči sa Hesihijevom interpretacijom: σέργοί „cervi“, σέρτης „grus“, σάρπη, σάλπη(ς), σάλπος i σάλ-

πιγῆ „cornu, cornutus“. U pogledu onomasiologije potsećam na nemački izraz Hornfisch, i to samo stoga što neki izdavači menjaju Hesihijevu interpretaciju „βοῦς“. Kako izraz σάλπιγξ označava i ribu i instrumenat, dakle tehnički termin, moramo uzeti ozbiljno antičku tradiciju da su σάλπιγξ pronašli Tirseni. Postoji dakle opravdana verovatnoća da ovaj naziv pripada tirsenskom, odnosno etrurskom rečniku, t. j. onim plemenima koja se javljaju i na Balkanskom i na Apeninskom Poluostrvu, a čije je indoevropsko poreklo tek poslednjih godina ponovno snabdeveno znakom pitanja. Ta plemena zove P. Krečmer, oslanjajući se na Herodota i Tukidida, složenim imenom „Tirseno-Pelazgi“, koje stavlja u dogrčki period, kao pretstavnike starije, autohtone kulture.

Ako se kod ovih Tirsena ili Pelazga u istočnom delu mediteranskog basena nalaze tragovi nekentumske fonetike, onda se mogu i u samoj Etruriji, njihovoj docnijoj postojbini, očekivati slične pojave. I doista nam leksikografi beleže reči kao: *asia*, *balteus*, *bulla* (od starijeg *bulsa*, βύρσα, kao σάλπη, σάρπη), *subulo*, *santerna*, *palasea*, koje sve odreda pokazuju sibilante, odnosno dental, kao reprodukciju interdentalnog spiranta (*balteus*), jer se bez teškoća mogu identifikovati sa našim rečima *osje*, *blazina*, *zlato*, *slezena*, *sopi'e*. Ovi su primeri sami sobom dovoljni da nesumnjivo utvrde postojanje satemskih elemenata u etrurskim, odnosno tirsenskim, govorima doklasičnog i klasičnog balkansko-anadolskog zemljišta.

Današnji arheolozi, istoričari i lingvisti gotovo odreda prihvataju Herodotovu vest o doseljenju Etruraca iz Lidije i susedne Misije, sa kojom je u izvesnoj meri povezana naša antička Mesija. Herodot kaže da su se Tirseni oselili iz Lidije preko mora, prema Italiji, i da su se iskricali najpre među Umbre, odakle su se docnije raširili prema severu i zapadu. Znači da se moraju naći bar neki tragovi tih veza između Lidije i Umbrije. Lingvist P. Meriđi, ispitujući jezičke ostatke dogrčke Lidije, našao je da taj kraj pripada nekentumskim Indoevropljanima i da obrazuje aktivni preterit kao slovenski dijalekti, pomoću glagolskog prideva na *-lo*. Pravo je čudo međutim kako je Meriđiu izmakla iz vida okolnost da se na savršeno isti način obrazuje jedna vrsta perfekta j u umbrijskom dijalektu. Isto je tako nerazumljiv propust P. Šantrena (*La formation des noms en grec ancien* 238) što se nije sa više reči zadržao kod Hesihijeve glose ὀπιώλαι γεγαμηκότες. Ova je glosa naročito interesantna stoga što nedvosmisleno pokazuje preteritsku funkciju formansa *-lo*, t. j. upravo onu funkciju koju nalazimo ne samo u Lidiji i Umbriji, gde se javljaju etrurski preci, nego i u svim slovenskim dijalektima. Druga je činjenica još važnija nego prva: osnovni element Hesihijeve glose dokumentovan je u samom etrurskom, gde *puja* znači „žena“. Zbog ove istovetnosti stručnjaci su već davno ukazali na tirsensko poreklo

grčke tuđice ὀπίω ὀπίωμα. Isto tako iz etruskog izraza *subulo* (od starijeg *sofelo*) možemo pouzdano zaključiti da je formans *-lo* u etruskom, isto kao i u našem i u klasičnim jezicima, služio za obrazovanje grupe *nomina agentis*.

Razume se da se broj ovakvih lingvističkih činjenica može danas znatno povećati, ali mi smo hteli da navedemo samo neke reflekse palatalnih guturala u govorima dogrčkog Mediterana. Da vidimo sad kako stoji stvar sa labiovelarnim guturalima. Ovo je važno ne samo zbog lingvističkog položaja dogrčkih Indoevropljana, nego i zbog samog rasporeda i razvitka grčkih dijalekata.

P. Meriđi je utvrdio da Indoevropljani u dogrčkoj Lidiji razlikuju palatalni red guturala od nepalatalnih kao satemski Indoevropljani i da, isto tako, razlikuju labiovelarni red guturala od velarnih kao kentumski Indoevropljani. Međutim on nije iz ove važne okolnosti povukao nikakva zaključka. Istu situaciju u pogledu indoevropskih guturala nalazimo i u šiptarskom, koji palatalizuje samo labiovelarne guturale ispred prepalatalnih vokala, dok se velarni guturali u takvom položaju drže nepromenjeno. Ja sam stoga još 1926 (*Južn. filolog* 6, 166) istakao potrebu da se šiptarski zbog ove činjenice odvoji od tradicionalne zajednice sa satemskim dijalektima, koji ni u kojem položaju ne prave razlike između velarnog i labiovelarnog reda guturala. Otišao sam još i dalje, pa sam one indoevropske dijalekte koji razlikuju sva tri reda guturala proglasio centralnim, odnosno najstarijim predstavnicima indoevropskog jezičnog tipa. Centralnim stoga što u pogledu palatalnih guturala idu zajedno sa svojim satemskim rođacima na severoistoku, dok se u pogledu nepalatalnih guturala znatno približuju drugoj grupi svojih rođaka na jugozapadu, koji su zauzeli oblast takozvanih *kpele*-jezika. Najstarijim pak predstavnicima indoevropskog jezičkog tipa mogu se ovi centralni dijalekti nazvati stoga što pokazuju onu osobinu indoevropske fonetike koja se očekuje na osnovu komparativnog metoda i fonetske evolucije.

Razume se da se i na dogrčkom Balkanu mogu stoga s razlogom tražiti fonetske potvrde u tom smislu. Na prvom mestu pominjemo trački, a možda i pajonski, naziv neke vrste bovida: βόλιθος koji se bukvalno poklapa sa slov. *govedo*, jer je postalo od starijeg *gvovendo*, pa mu se dokumentovani oblik može objasniti diferencijacijom labijala ($b-b > b-l$) kao u Κυβήθη Κυβέλη, nem. *Bube Bule*, *Schwefel-schlafen*, *svoboda sloboda*, *Belsebub Belsebul* itd. Svakako je poznatiji Krečmerov primer sa imenom pajonskog dinasta Λυκπειος, pored sekundarnih rezultata asimilacije Λυκπειος i Λυππειος. Ovom poslednjem imenu treba pridružiti doitalški naziv vuka — *irpus*, koji je postao od starijeg *ulquos*, sa specifično ilirskom zamenom sonantske likvide.

Kako je poznato, Pajonci ili Pelagonci su ono negrčko pleme sa Vardara koje A. Fik s pravom smatra najbližim srod-

nikom starih Pelazga ili Tirsena. Laički pokušaj historičara K. J. Beloha da lingvistički dokaže grčko poreklo homerskih Pajonaca, pa u vezi sa tim i samih Pelazga, ostao je potpuno bezuspešan. Pajonski toponim Ἰδομεναί, obrazovan kao anadolsko Κλαζομεναί i bojotsko Ἀλαλομεναί, zatim Ὀρχομενός iz iste oblasti i ilirski toponimi *Orgomenos* — *Birziminium* (blizu Titograda), *Idamnus*, *Tauromenium* (v. uvod VI knj. Tukididove monografije) pokazuju odreda formans koji se smatra nesumnjivom karakteristikom staroanadolskog doindoevropskog jezičkog blaga, iako je taj formans česta pojava u hetskom imeniku. U tom pravcu upućivala bi i Hesihijeva glosa λάρυμνον. Tako i P. Santren (str. 216), proglašujući formans *-mno* kao „*préhel-lénique*“, jer se javlja u hetskom i u etrurskom jeziku, navodi izraze Μήθυμνα, δίκαμνον, σφένδαμνος, ἀτάλυμος, βάδαμνος itd. Poslednja četiri primera su fitonimi. Dodajmo i etrursko ime *Vortumnus* „*Deus Etruriae princeps*“ koje se kao sinonim za *Tinia* = *Dan* može smatrati istovetnim sa našom reči *vreme* (od starijeg *vertmen*). Ako su glavna božanstva u Etruriji, makar i nominalno, istovetna sa slovenskim rečima, i ako se¹⁾ etrurski ciklus od pet dana ne može lako ogvojiti od slovenske „petice“, a ne sedmice, jer se *sreda* nalazi između drugog i četvrtog dana, a na takav sistem računanja vremena upućuje nas prvi Slovenin Bož sa 72 poglavara ($5 \times 72 = 360$), — onda se ove kulturno-istoriske činjenice ne mogu posmatrati izolirano.

Stoga je beznačajna dokazna moć tobož neindoevropskog formansa *-mno*, koji prvobitno pokazuje lokalnu pripadnost, kao u hetskom, grčkom πρυμνός i staroindiskom *nimnāh*. Beznačajna je za one koji formacije δίκαμνον, Ἰδομενεός hoće da dosude neindoevropskim Mediterancima. Jasno je međutim na osnovu usamljenih grčkih i sanskrtskih paralela, da formacije ovog tipa, dokumentovane u preklasičnom Anadolu, dogrčkom Kritu i Balkanu i na etrurskom zemljištu (*Vertumnus*, *Voltumnus*), treba smatrati reliktima dogrčkih govora, koje pripisujemo Pelazgima i Tirsenima. Pojava ovoga formansa u unutrašnjosti antičkog Balkana govori dosta jasno u prilog njegova indoevropskog porekla, na koje nas upućuju usamljena obrazovanja πρυμνός i *nimnah*.

Da vidimo sad kako stoji sa labiovelarnim guturalima u fonetici dogrčkih Indoevropljana, kad se takav specifični glas nalazi ispred prepalatalnog vokala. Neajolski dijalekti, isto kao i šiptarski, u takvom položaju pokazuju palatalizaciju (up. kipersko σίς = τίς i arkadsko ζέλλειν = βάλλειν). Da se ovaj proces mora staviti na konto Tirsena i Pelazga, vidi se po lat. tuđici *sēria*, „vrč, veća posuda“, koja se bez naročitih razloga ne može odvojiti od grč. termina σίρος „bure, ostava“. Već su Ernu i Meje u svom Rečniku pomišljali na mediteransko poreklo za

1) O našoj i etrurskoj osmici i šesnaestici drugom prilikom.

lat. *sēria*, a stariji leksikografi su grč. tuđicu $\sigma\acute{\iota}\rho\acute{o}\varsigma$ identifikovali sa semitskim *sír* „posuda“. Sva ova kolebanja međutim otpadaju ako celu ovu leksičku grupu doista smatramo pozajmicom iz rečnika mediteranskih doklasičnih Indoevropljana, koje zovem Pelastima, a ne Pelazgima. Na ovakav zaključak obavezuje nas identifikacija ove grupe sa ruskim terminima *čara*, *čarka*, *čaročka* u kojima je korenski elemenat refleks doslovenske baze *quēra*, pa je stoga kvantitet i kvalitet korenskog vokala lepo sačuvan u lat. *sēria*, nasuprot grč. $\sigma\acute{\iota}\rho\acute{o}\varsigma$ i sem. *sír*. Neizvesna je pripadnost grč. termina $\sigma\acute{\eta}\rho\alpha\mu\beta\omicron\varsigma$, budući da ova tuđica ima raznolika značenja.

Drugi primer palatalizacije labiovelarnog guturala ispred *e* nalazimo u lat. tuđici *gizeria*, koja se zbog dublete *gigeria* ne može naprosto izvoditi iz iranskog *džigar*, kako je to mislio H. Šuhart (v. Valde—Hofmanov Rečnik s. v.), a da i ne govorimo o teškoćama kulturno-geografske prirode. Obe varijante, *gizeria* i *gigeria*, predstavljaju normalne reflekse labiovelarnog guturala, koji je u obliku *gigeria* zbog dublete *gequaria* morao imati drukčiji položaj no u obliku *gizeria*. U ovoj poslednjoj varijanti zvučni spirant je posledica regresivne asimilacije prema zvučnom inicijalu.

Broj ovakvih primera iz klasičnog rečnika, koji pokazuju postojanje osobene fonetike u govorima mediteranskih Indoevropljana pre pojave grčkih i italjskih plemena, može se znatno povećati sistematskom revizijom leksičkog materijala u oba klasična jezika. Na drugom mestu iznosim više takvih primera, po kojima se dovoljno jasno vidi da su govori dogrčkih Pelasta činili posebnu grupu među indoevropskim jezicima, grupu koja je razlikovala sva tri reda guturala.

U ovaj mah mnogo je važniji zaključak u pogledu lingvističkog položaja stvaralaca i nosilaca dogrčke kulture, koja se obično zove kretsko-mikenskom i koja je uticala i na dolatinsku Italiju. Radi se o takozvanim Pelazgima i o Tirsenima. Obe ove skupine uticale su, kako je poznato, i na grčku kulturu i na rimsku državu.

Videli smo napred da je oktenalni hronološki sistem vladao u mikenskoj eposi i da taj isti sistem nalazimo docnije kod jadranskih Ilira. Kod tih istih Ilira, ali na mnogo širem prostoru, odavna su stručnjaci konstatovali mnoštvo imena obrazovanih pomoću formansa *-st*. Kako taj formans nalazimo daleko prema severo-istoku ($\Delta\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\tau\rho\iota\varsigma$) i prema severo-zapadu ($\Delta\epsilon\iota\kappa\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$), biće dobro da ga ne posmatramo sinhronički. Mnogo je verovatnije njegovo postupno širenje u oba pomenuta pravca iz južnijih oblasti. Za ovu pretpostavku govori osobenost njihove fonetike, koja prema jugo-istoku dopire sve do ostrva Kipra, gde je otac istorije (V, 9) zabeležio glosu $\sigma\acute{\iota}\gamma\acute{\upsilon}\nu\nu\alpha$. Njenu dubletu *sybina* pripisuje pesnik Enije, koji je i sam starijom sa ilirskog Balkana, upravo Ilirima. Razume se da ovaj

termin nije jedina potvrda za razvijenu metalurgiju balkanskih Ilira. Pomenuti formans *-st* nalazi se i u imenu Pelasta, kojim mislim da treba zameniti tradicionalni poznati naziv Pelazga. Ta je zamena i ispravka nužna sa dva razloga: prvo, što je oblik Πελασγοί gotovo isključivo literarna tvorevina, za koju nema terenskih potvrda, i drugo, što je oblik sa formansom *-st* dokumentovan ne samo u Ilijadi nego i na samom terenu, između Epira i Strume, i dalje, u centru starog Balkana i na njegovoj severo-zapadnoj periferiji, kao i na samom Jadranu. Literarni oblik Πελασγοί nastao je po svoj prilici ukrštanjem sufikslnih elemenata u oblicima Πελαγ-ᾶνες i oblika Πελάστ-αι, t. j. grupa σγ mogla je postati ukrštanjem grupe *-st* sa *-g*. Ova mi se hipoteza čini verovatnijom od Krečmerove kombinacije negrčkog imena Πελασγοί sa grčkom imenicom πέλαγος „*aequor*“, jer starinci po pravilu ustupaju ravnicu i njen ekonomski optimum novim gospodarima (up. naš izraz „u polju Turci“).

Istoričar E. Majer i u poslednjem izdanju svoje „Istorije starog veka“ smatra Pelazge, naročito atičke, mitskom nerealnošću. Pod utlcajem njegova autoriteta postupaju na manje-više sličan način i ostali stručnjaci. Majerova dedukcija izraza Πελασγικὸν τεῖχος od Πελαργικὸν τεῖχος savršeno protivreči svim dosad poznatim pravilima grčke fonetike, koja zna za rotacijam zvučnog sibilanta i za mogućnost prelaza oblika Πελασγικὸς u histerogeni Πελαργικὸς, ali nikako ne zna za obrnuti proces u smislu Majerove hipoteze. Kako međutim aticistički leksikografi znaju za postojanje poluslobodnih seljaka u samoj Atici, koje zovu Πελάσται i Παλαίσται i sa kojima pored tesalske Πενέσται, nesumnjivo je i sa te strane zajamčeno postojanje Pelazga, odnosno Pelasta, na posnom i mršavom atičkom kršu. Da su i tesalski Πενέσται dogrčki starinci, može se pouzdano zaključiti po varijanti njihova imena Μενέσται, jer takva alternacija *p/m* nije poznata u grčkoj fonetici.

Na epirskom zemljištu dokumentovan je toponim Παλαιστή, od kojeg potiče Ovidijev izraz *deae Palaestinae*. Na tom istom zemljištu nalazi se ilirska Dodona, sa čuvenim proročištem i osobenim kultom Zeusa, čiji je asketski i negrčki karakter naročito istakao H. Dils. Tome Zeusu u epirskoj Dodoni obraća se glavni junak Ilijade i zove ga prema epskoj vulgati Ζεὺ ἄνα Δωδωναίῃ Πελασγικέ, dok nas sholijast obaveštava da neki aleksandrski filolozi pišu i čitaju Πελαστικέ. Ova poslednja varijanta Homerova teksta verovatnija je ne samo stoga što je *lectio difficilior*, nego u prvom redu stoga što za nju govore ilirski toponim Πσλαιστή, pajonski hidronim Παλαιστίνας, ime tesalskih i atičkih kolona Πενέσται, Πελάσται, odnosno Παλαίσται. Ovim, očigledno ilirskim imenima (Pajonce smatram Ilirima zbog njihova plemenskog imena Παιόπλα), moraju se pridružiti i imena sa čisto ilirskog zemljišta, kao *Pirustae* u

centralnom Balkanu i u Panoniji, a po svoj prilici i toponim *Perast*. Promenu *l/r*, na koju ukazuju varijante Πελάσται *Pirustae*, dokumentuju, pored gore navedenih dubleta σάλπη σάρπη, *Vertumnus Voltumna*, još ove dublete: κανθήλιος *canthērius*, κλιβανος κριβανος, σέρκιος σέλκες itd. Oblici sa *r*, kao *Pirustae*, biće da su histerogeni, i to tim pre što je „*area maggiore*“, da se poslužimo neolingvističkim terminom, dogrčkih Pelasta bila na balkanskom jugu, a ne na njegovoj severozapadnoj periferiji, sa koje imamo mlađe podatke. Promenu *l/n*, koju nalazimo u varijanti Πενέσται, vidimo i u originalno grčkim dubletama Ἐλιπεύς Ἐνπιεύς, ἑλπίς ἐμπίς itd. Isti način obrazovanja imena kao u Πενέσται nalazimo i u dolatinskom toponimu *Praeneste* (danas *Palastrina*). U tom gradiću, koji se nalazio južnoistočno od Rima, na strmoj uzvišici, imala su rimska gospoda svoje letnjikovce. Druge toponime, obrazovane pomoću ovog istog specifično ilirskog sufiksa, nalazimo na zapadnoj Siciliji, u severnozapadnoj Liguriji (*Segesta*), a da i ne govorimo o istovetnim obrazovanjima na zemljištu zapadnobalkanskih Ilira. Tesalskom etniku, odnosno apelativu, Πενέσται odgovara južnoitalski etnik Ἀπενέσται, koji nam kao i etnici *Dardi*, *Kalabri*, *Liburni* i umbrisko *Iapudskom numen* dokazuje veze balkanskih Ilira sa apeninskim. To isto važi i za ime *Mesapi*, kojem plemenu svojim poreklom pripada i Kvint Enije, jedan od osnivača rimske književnosti.

II PALAESTINA

Fr. Šahermajer (*Festschrift Hirt I*, 229—253) izložio je gledanje istoričara na pokrete plemena u balkansko-anadolskom prostoru tokom XII v. st. ere. Ti su pokreti poznati pod imenom egejske seobe. Kao hegemonie tih seoba obeležava Šahermajer filistejska plemena, koja u to doba kreću iz istočnih oblasti dogrčkog Balkana na istok i prelaze u Anadol suvim i morskim putem. Ta se filistejska plemena na egipatskim spomenicima beleže hijeroglifima *prst*, gde je likvida *r* specifičnost egipatske fonetike. Sa druge strane je stručnjak za najstariju istoriju Palestine, F. Štelin (*Antidoron Wackernagel* 150—153), upozorio na obrazovanje geografskog termina *Kanaan*, koji u pogledu sufiksalnog elementa, prema Štelinovu opravdanu sudu, potpuno odgovara balkanskim imenima na *-an*, koja se javljaju u tračkim i ilirskim oblastima. Tako su ova imena, kako je poznato, na grčkom zemljištu pouzdano ilirskog porekla: Ἑλλάνες (naglasak prema složenici Πανέλληνες) Αἰνιῶνες Ἀκαρνᾶνες Ἀτινᾶνες-Τιντινοί, pa razume se i Τυρόηνοί, koji su vezani za τύρσις, τύρρα „drvena kula“. Imena ovog tipa u pogledu promene mogu biti i konsonantske i vokalske osnove. U vokalske osnove spada i donekle nejasna Hesihijeva glosa Καρδιανοί, koja se bez obzira na bezvučni inicijal može bukvalno potpuno iden-

tifikovati sa našim savremenim oblikom *građani* (od starijeg *gardianai*). Ovaj tip imena javlja se i u onim krajevima zapadnog Anadola u kojima nalazimo tračke i ilirske tragove druge vrste, kao što su sufiksi *nt/nd*, *mn*, *ss* itd.

Pitanje je međutim da li je Šahermajerova hronologija tačna, ili, bolje rečeno, da li su ti njegovi Pelasti-hegemoni stigli u Anadol tek u vezi sa egejskom seobom. Ovo pitanje treba postaviti stoga što se u starosirijanskom Ugaritu, prema mišljenju francuskih arheologa, već u XVIII veku javljaju kolonisti sa istočnog Krita, dakle upravo iz one oblasti gde epska tradicija starih Grka govori o naseljima „divnih Pelazga“. Ipak se i ovi Šahermajerovi Filistejci iz XII veka ne mogu bez naročitih razloga odvojiti od dogrčkih Pelasta, jer su migracije ovih poslednjih vršene tako davno da za njih ne zna grčka tradicija, koja u istorisko doba beleži njihove tragove i ostatke. Ali kako na istočnom Balkanu i u njegovu zaleđu, odakle se za vreme egejske seobe Šahermajerovi Filistejci, odnosno Filistri ili starozavetni *Pilištim*, kreću na istok, nalaze samo naselja dogrčkih Pelasta ili Pelesta (tesalski oblik Πενέσται ili Μενέσται je očigledno sekundaran), ne preostaje nam ništa drugo, nego da dovedemo u sklad Šahermajerova ispitivanja sa docnijim nalazima francuskih arheologa i sa dosad nezapaženim ili neobjašnjenim lingvističkim podacima u tom pravcu. O vezama između palestinskih Filistara, koji dolaze sa zapada, sa egejskim svetom v. O. Ajsfeld, *Philister und Phönizier* 9.

Od Plinija (*Nat. hist.* 6, 174, 132) saznajemo za transkavkasku Palestinu, koja se graniči sa Medijom i koja se inače zvala *Arbelitis*, odnosno *Sittacene*. Sa ovim Plinijevim obaveštenjem slaže se i stariji podatak pesnika Ovidija, poreklom iz oblasti ilirskih Peligna, koji reku Eufkrat zove *Palaestinus*.

Ovaj važan podatak potvrđuje već davno obrazloženu hipotezu o dvojakom doseljenu Filistara, sa Krita i od Kapadokije, hipotezu koju podupire i Šahermajer u pomenutoj raspravi. Za Kapadokiju govori i sledeći, koliko mi je poznato neiskorišćeni, lingvistički podatak: u natpisima iste oblasti, koji se obično datuju najdocnije u sredinu III-eg milenija i koji su prema tome za nekoliko vekova stariji od pojave Heta u istočnom Anadolu, javljaju se prvi put reči obrazovane sufiksom *-meno/mno*, koje smo već napred pokušali objasniti kao indoevropski (staroind. *nimnāh* i grč. προυμνός), jer im je funkcija potpuno istovetna, kako to pokazuju dogrčka obrazovanja kao *δίκταμνον* na Kritu i *Birziminium* odnosno *Bersamnus* u jadranskom zaleđu.

Sa ovim morfološkim podatkom za određivanje lingvističkog zemljišta starih Pelasta slaže se i leksički, ili bolje reći toponomastički, materijal. U severnoj Siriji, zapravo u prostoru između mediteranske i zakavkasko Palestine, nalazimo poznati planinski sistem zvani *Taurus* i *Antitaurus*. Istoimene uzvisine

nalazimo na antičkom Krimu, u srednjem Podunavlju (*Taurunum* i *Taurisci* odnosno Ταυρίσται), u istočnim Alpima (*Teurnia*), u severozapadnoj Liguriji (*Taurini*) i najzad na Siciliji (*Tauro-menium*). Ovaj poslednji toponim združuje u sebi oba karakteristična elementa: radikalni *tauro-* i sufiksalni *-meno*. Oba su ova elementa dokumentovana u istočnom Anadolju, i to kao najstariji podatak u hronološkom pogledu.

Obično se uzima da se kod ovih geografskih naziva, kojima se sa dovoljno razloga pridružuju grčke dublete Ἐπίδαυρος Ἐπίταυρος i homofoni toponim na našem Jadranu, zapravo radi o imenici Ταῦρος *Taurus*, čije je poreklo još uvek problematično (v. P. Šantren *La formation des noms en grec ancien* 221). Na vezu u tom pravcu misli i moj uvaženi učitelj P. Krečmer. Ako se uzme da je zvučni inicijal stariji od bezvučnog, a za to govori oblik Ἐπίδαυρος i shvatljiva narodno-etimološka sekundarna kombinacija sa pomenutim imenicama, onda se mora potražiti drugo objašnjenje ovoj grupi imena, koja zahvataju prilično velik prostor: od izvora Eufrata pa sve do Ligurskih Alpa. Zapadna granica ne treba da nas plaši, jer J. Pokorni traži Ilire i zapadno od te granice, u staroj Galiji, sve do Atlanskog Okeana (*Parisii* je ilirsko, a ne keltsko ime!)

Za Krečmerovu kombinaciju sa apelativom ταῦρος *taurus* govorila bi semantička paralela koju pruža grčki naziv Βοῖον ὄρος i naš naziv planine *Volujak*. Ali takvoj kombinaciji ne pomaže navedena paralela, prosto stoga što oblik sa zvučnim dentalom Ἐπίδαυρος , koji je svakako stariji, ostaje u tom slučaju neobjašnjen. Na ilirski onomastikon upućuje nas i ime planine *Soracte*, koje nas svojim završetkom potseća na istarski toponim *Nesactium*. Monoftong u *Soracte* verovatno je sekundaran, kao u poznatim istovetnim slučajevima vulgarnolatinskog vokalizma: *Soracte* je stoga postalo od starijeg *Tiaur-acte*, sa asibilacijom dentala, pa se može računati sa osnovnim oblikom *Deur-acte*, čiji nas diftong u prvom slogu upućuje na koradikalna imena *Teurnia Deuri* Δευρίορες. Bezvučnom sibilantu u imenu *Soracte* odgovara zvučni u imenima Ἀζωρος Ἀζωριασταί Βυλάζωρα (na zemljištu vardarskih Pajonaca). Prefiks *a-* u imenima Ἀζωρος Ἀζωριασταί isti je kao i u dubletama Τιντηνοί Ἀτιντάνες Πενέσταί Ἀπενέσταί itd. (U pogledu specifičnosti obrazovanja pomoću sufiksa *-st* v. H. Krae *Balkanillyr. geogr. Namen* 69, 115). Ako je ova veza verovatna, a o pouzdanosti se u slučajevima ove vrste teško može govoriti, zvučni inicijal cele ove onomastičke grupe *deuro/dauro* prilično je obezbeđen. Njena semantička jezgra biće po svoj prilici „gora, planina“. Pri ovakvom tumačenju razume se da je asocijacija sa apelativima *taurus-steuros* puka slučajnost.

Pri našem pokušaju tumačenja radi se o prostoj identifikaciji: doklasično balkanskoanadolsko *deuro/dauro* „gora, planina“ od slova do slova istovetno je sa lat. *durus* (od starijeg

dreu-ros v. Valde-Hofmanov Rečnik 394). To znači da se ovom rečju obeležavala prvobitno hrastovom šumom obrasla uzvisina. Kako u koradikalnom grčkom δρυμά „gora, planina“ imamo drukčiji derivat sa istom semantičkom evolucijom, to je ova identifikacija više nego verovatna, jer je podudaranje između doklasičnog naziva planine i ostalih članova ove raširene indoevropske leksičke grupe — potpuno. Teže je nešto pouzdanije reći o pripadnosti dosad neobjašnjenih grčkih apelativa ὄλη, ἔβλον, ὄβλον, iako bi se njihov osnovni elemenat συλο-, bez obzira na promenu likvide, mogao bez teškoća u tom smislu objasniti. Manje je verovatna pripadnost ovoj grupi po smislu i po zvuku bliskih imena kao *Taburnus mons* u Kampaniji i Ἄταβύριον ὄρος na ostrvu Rodu. Njihovo *b* unutar reči moralo bi se u tom slučaju smatrati posledicom nastojanja da se zatrpaju hijat između oba dela diftonga *au*.

Za ekonomsku i kulturnu istoriju balkanskoanadolske oblasti u doklasično doba mnogo je interesantnija leksička grupa *gord/kart*, sa utvrđenim značenjem „grad“, jer se javlja ne samo u Etruriji i na dogrčkom Balkanu, nego i na Kritu, u Frigiji i u Fenikiji, kao i u zakavkaskoj Palestini. Ali, što je za našu temu znatno važnije, predstavnici ove indoevropske leksičke grupe nesumnjivo su utvrđeni na slovenskom jezičkom zemljištu, dok je ostalim Indoevropljanima, onima u Aziji kao i ovima u Evropi, ova leksička grupa takoreći nepoznata.

Originalni oblik imena najmoćnije feničke kolonije na Mediteranu, koja se grčki zove Καρχηδών, a latinski *Carthago*, glasi *Qart-hadošat* „Novi Grad“. Prvi deo ove složenice *Qart* — „Grad“ očigledno je u vezi sa poznatom grupom toponima istog značenja *gord/kart*, koja je znatno raširena po celoj dogrčkoj balkanskoanadolskoj oblasti. Semantička jezgra ove grupe podudara se sa grč. izrazom ὄρηχος „drvena ograda atinskog grada“, pa se stoga ova grupa bez naročitih razloga ne može odvojiti od poznate slovenske grupe *grad/žrd* „greda“ itd. Kako je mediteranska civilizacija u osnovi kamenog tipa i materijala, a ne drvenog, to se pojava ovakvih utvrđenja mora dovesti u vezu sa plemenima koja dolaze sa severa, gde je πόλις ἐβλίνη gotovo bez izuzetka dokumentovana pojava. Hetski homofoni sinonim *gurtaš* „citadela“ kao i toharsko *kerciye* „palača“ teško da pripadaju ovoj leksičkoj grupi *ghordho-*, jer njihov dental ne može biti refleks medije aspirate. A ni Hesihijev podatak da je glosa Κέρτα „grad“ jermenskog porekla ne može se primiti bez rezerve (bezvučni eksplozivi). Ipak ova glosa potvrđuje prisustvo dogrčkih Pelasta u zakavkaskoj Palestini.

Pojave ove, kulturno-istoriski neobično važne, leksičke grupe u Fenikiji i Palestini, s jedne strane, i njena raširenost u doklasičnoj toponomastici celokupnog balkanskoanadolskog prostora (Krit, Frigija, Grčka, Makedonija, pa i sama Etrurija), s druge strane, potseća nas na preklasične tuđice *sēria* grč. σίρος

i jevr. *sir*, čiji su originali koradikalni sa slov. *čara* (od starijeg *quēra*, up. dogrčku varijantu *θήλιον* „burence“, promena likvide kao u *σάρπη σάλπη, κανθήλιος cantherius*). Činjenica da su fenički osnivači kartaginske citadele zvane *Bύρσα* (odatle naša priča o određivanju opsega grada i velikih građevina pomoću kože izrezane na oputu) doneli ovu tuđicu početkom IX v. st. ere sa istočnog mediterana u njegov zapadni deo — pruža prilično pouzdan hronološki podatak u pogledu pojave indoevropskih reči na istočnomediteranskom primorju. Kako smo napred videli, Šahermajerovi Filistri učestvuju kao hegemoni u egejskoj seobi sa istočnog Balkana u anadolske oblasti. To je XIII v. st. ere. Ali francuski arheolozi ozbiljno uzimaju u obzir mogućnost da je već u XVIII v. bilo kolonista u sirijanskom Ugaritu sa istočnog Krita, gde prema pesniku Odiseje stanuju „divni Pelazgi“, ili, kako ih mi zovemo, Pelasti. Međutim prema toponomastičkom materijalu iz dofeničke Sirije, u kome se zapažaju specifično ilirska obrazovanja pomoću sufikslnih elemenata *st* i *nt*, izgledalo bi da su doklasični Pelasti imali svojih lingvističkih srodnika u istočnom Anadolu mnogo ranije, možda već pod kraj III-eg milenija. U svakom slučaju ovaj značajan detalj trebaće posebno ispitati, jer ako su Pelasti, odnosno njihovi lingvistički prethodnici ili srodnici, stariji u Siriji od Feničana, onda bi Šahermajerovi Filistri iz epohe egejske seobe teško mogli biti prvi pretstavnici svoje lingvističke zajednice u sirijanskom primorju.

Da vidimo kako dalje stoji stvar sa Filistrima u Palestini. Znamo već od ranije da se njihove gradske starešine zovu *seran-im*. Ta je osobena titula već ranije dovedena u vezu sa dogrčkom tuđicom *τύραννος*, dokumentovanom ne samo u Grčkoj nego i u Anadolu, odakle je iz Frigije kult nekog autohtonog božanstva, zvanog *Μην Τύραννος*, prenesen u Atiku. Šantren (*Formation* 200) ističe negrčko poreklo izraza *τύραννος*, ali teško da će imati pravo kad ovu tuđicu u pogledu sufikslnog elementa stavlja na istu liniju sa bliskim izrazima *κοίρανος* i *πρύτανις*, jer nazalna geminata u tuđici *τύραννος* ne dopušta takvu postavku. Ona samo dokazuje da je vokal ispred geminate bio prvobitno dug, t. j. da oblik *τύραννος* moramo izvoditi od starijeg, u grčkom rečniku nedokumentovanog, *turānos*. Ali ovu pretpostavku potvrđuje ime etrurske Venere, odnosno Afroдите, koje glasi *Turan* (v. Trombeti *La lingua etrusca* 229). U grčkom olimpu imenom *τύραννος* zove se boginja Hera, čija je funkcija u priličnoj meri istovetna sa funkcijom Afroдите: oba ova dogrčka božanstva pouzdani su relikti dogrčkog matrijarhalnog društva, pa i njima, kao i Artemidi, s punim pravom pripada naslov carice ili gospodarice. Od etrurskog naziva boginje Afroдите ne može se olako odvojiti staromakedonski naziv istog božanstva, koji prema Hesihiju glasi *Ζεφρίν*, ili prema Herverdenovoj korekturi *Σεφρίν*. U svakom slučaju sekundaran je vo-

kalizam u makedonskom obliku ovog imena, jer pretpostavlja ono isto dugo *a* koje i dogrčka imenica τύραννος. Sve ove varijante, filistarsko *seran-im*, etrusko *turan*, dogrčko τύραννος i staromakedonsko ζειρήν, sa jasnim značenjem „vladar“, nesumnjivo upućuju na ilirsko i indoevropsko ime plemenskog poglavice, koje glasi *teutanos* i koje je derivat od imenice *teuta* „gens, civitas“ (v. etimološke priručnike). Za obrazovanje ove leksičke grupe govore ne toliko glasovi, koliko istovetno značenje. Ali ni fonetika ne pravi nikakvih ozbiljnih zapreka datom povezivanju i tumačenju, jer u prvom slogu ovih varijanata, međusobno udaljenih hronološki i geografski, imamo očigledne posledice tipično ilirske monoftongizacije. Zamenam drugog dentala sa *r* posledica je disimilacije dentalnog reda, koja se lepo ilustruje latinskim *meridies*, od starijeg *medidies*. Pojava ove važne titule ne samo u centralnom antičkom Balkanu (Makedonija) nego i u istočnom i zapadnom Mediteranu rečit je dokaz o doklasičnim i klasičnim vezama tih oblasti na osnovu supstrata starih Pelasta. U ovu leksičku grupu spada, kako je pokazao A. Blumental, i ime ilirske kraljice Teutane, poznatije pod kraćim imenom Teuta.

Da navedemo još jednu reč dokumentovanu u klasičnim jezicima, koju i stariji i noviji leksikografi smatraju tuđicom iz nekog semitskog ili možda čak sumerskog izvora. To je dogrčko κάννα i dolat. *canna* „*Arundo donax*“, sa mnogobrojnim derivatima u oba klasična jezika, koji se odnose na razne predmete izrađene od šaša, trske ili rogoza (κάνναβος, κάναθρον, κάννης, κάνιστρον, κάναυστρον, κανούνη; *canistrum*, *canalis*, *canaba*, *canabula*). Hofman u svojoj obradi Valdeoya Rečnika (str. 154) sve ove vrlo stare tuđice svodi, prema Šraderu, na „sumerskoakadsko“ *gin*, odnosno na vavilonsko *qanu*, koje je preko jevr. *qaneh* stiglo najpre u Grčku, zatim u Apuliju i ostalu Italiju, i srećno doguralo do naših tuđica *konoba* i *konobar*. Apuliju sam spomenuo stoga što tu imamo toponim *Cannae*, poznat u svim udžbenicima istorije zbog Hanibalove pobede. Kod ovako dugog i dugotrajnog putovanja moramo se ozbiljno zamisliti i zapitati da li je šaš i trska tako retka prirodna pojava da je navela etimologe na gornje dedukcije ili doista postoji neki kraj u klasičnim zemljama gde nije bilo ni šaša ni trske, nego su je fenički trgovci morali uvoziti čak iz Mesopotamije.

Kako je međutim grč. tuđica κάννα sinonim za κάλαμος i kako je teško poverovati da su staroitalska plemena uvozila šaš i trsku iz Grčke, ne preostaje nam ništa drugo nego da ove klasične tuđice odvojimo od homofonih izraza sa semitskog istoka i da u njima tražimo pozajmice iz govora autohtonih Pelasta. Stoga se ove klasične tuđice, grč. κάννα lat. *canna*, zajedno sa svojim derivatima, mogu bez ikakvih naročitih teškoća, bilo fonetskih bilo semantičkih, svesti na doklasično *qanda* (*nn* < *nd* kao u lat. pozajmici iz ilirskog *mannus* < *man-*

du) i povezati sa sinonimnom tuđicom *κανθήια* „velike korpe“ (up. gore *κάνιστρον* i *κάναυτρον*, sa ilirskim sufikslnim elementima). Hofman u svom Rečniku (str. 155) sa razlogom misli na strano poreklo te grupe u koju svrstava i poznate tuđice kao *κανθήλιος*, *κάνθων*, *κανθήλια* „sepeti ili sudovi za tovarenje“, *cantheri(n)us* „tovar = magarac“. Promena likvida *l/r* (*κανθήλιος cantherius*) je jedan znak više za ilirsko poreklo ovih tuđica, čiji je radikalni elemenat *κανθ/cand* fonološki i onomasiološki dokumentovan u grupi *κάννα canna*. Stariji oblik, sa sačuvanom originalnom grupom *nd*, imamo u Hesihijevoj glosi *γάνδιον*, „κιβώτιον“, koju je sasvim prevideo Hofman u svom Rečniku s. *gandeia*, čije ilirsko poreklo pouzdanije dokazuje njen karakterističan završetak no nagađanje rimskog sholijaste. Istu grupu *nd*, sa anaptiksom i bez nje, imamo u Hesihijevim glosama *κανάδοκα* „χηλοι (pogrešno χηλη ili χελη) οἰστοῦ“ i u opsejnoj metafori *κάνδοχα* „κήλη“, u lakonskom dijalektu. U pogledu promena dentala *θ/δ* u grčkim primercima teško je šta pouzdano reći dok se ne utvrdi najstariji idioglotski oblik korenskog elementa. Ipak mi se čini da neću mnogo pogrešiti ako radikalni elemenat *qend-*, zbog tuđica *κάνθων* *κανθήια* *gandeia* itd., s jedne strane, i tuđica bez nazalnog infiksa, kao *ἀκάτιον catena caterva casa catinus*, s druge strane, — formulišem sa *qet/qot* i sa nazalnim infiksom *qent/qond* „plesti, vesti“. A. Trombeti Arhiv za Arb. starinu 3, 34 razlikuje doduše dvoje *k-t-* „pokriti“ i „plesti“.

Iz ovoga proizlazi da su oblici sa nazalnim infiksom bez sumnje histerogeni i da kod ove vrlo razgranate leksičke grupe, koja prelazi granice indoevropskog rečnika, jer je dokumentovana u ugrofinskim jezicima (mađ. *kötni* „vezati“, naše *kotac* i lat. tuđica ilirskog porekla *catena*), treba imati na umu važnu činjenicu materijalne kulturne istorije: primitivna tehnika bila je i u pogledu tekstila, i u pogledu stana i posuđa prvenstveno pleterska. Na to nas upućuje i Hesihijeva glosa *κανάβια* „lovačka mreža, sepet, krplje“. Na osnovu ove glose ne može biti više kolebanja u pogledu porekla klasične tuđice *cannabis*, kojoj moderni leksikografi, prema Tomzenu i Gombocu, nalaze izvor u skitskom, odakle treba da je i mordvinsko *kan*, *kant* „konoplja“. Pri ovaku tumačenju ostaju po strani navedene klasične tuđice starijeg oblika i datuma i istovetna značenja, jer je i *konoplja*, odnosno *kudelja*, kao i ostale *urticaceae*, samo produžila primitivnu pletersku tehniku. Stoga se mora i slov. *kudelja*, kao i mađ. *kendö* i *kender*, svesti na starije indoevropsko, odnosno tračkoilirsko, *qend-* „*urticacea*“, i to stoga što slovenski koradikal *kudelja* pokazuje tipičan način obrazovanja pomoću sufiksa *-elo*, kojim se sem aktivnog svršenog prideva grade i *nomina agentis* i *nomina instrumenti*. Drugim rečima: dogrčko i dolatinsko ilirsko *κανθήλιο- cantherius* poklapa se od slova do slova sa slovenskim *kudelja* (*kudjelja*), kojoj grupi pri-

pada i pridev *kudrav*. U pogledu semantike dovoljno je pomenuti nem. *Flachs*, koje Kluge s punim pravom izvodi od *flechten*. Stoga nam se čini da konoplja, kao i kudolja, ne pripada niti nepoznatom skitskom rečniku, niti ugrofinskom ili tursko-tatarskom, nego onoj grupi reči koje su zajedničke tračkoilirskim i slovenskim dijalektima. Dok je *kudolja* u pogledu obrazovanja prost derivat osnovnog *qend/qond*, dotle je *konoplja* složenica sa prefiksom *ko-* (up. *kovitlac*, *komešati*, *košuta* itd.), čiji se osnovni elemenat nalazi u lat. tuđici *napurae* i u našem *snop*.

Prefiks *go-*, pouzdano dokumentovan u slov. obrazovanjima, konstatovali smo već u imenu glavnog božanstva starih Pelasta Κυβίβη Ἥπει (od starije *Hepa*). Ove dve varijante otkrile su i karakterističnu indoevropsku apofoniju *qe/go*, jer se skraćeni oblik imena Kibelina *Hepa* ne može na drugi način objasniti. Kod ostalih varijanata Kibelina imena, odnosno naziva njenih kastriranih sveštenika, sa prefiksom *ka-* nije izvesno o kojoj se bazi radi — da li *qe-* ili *go-*. Mislimo na varijante κάβηλος (od starijeg κάβηβος , putem progresivne disimilacije) i sa regresivnom disimilacijom κάληβος „castratus“, dok u obliku βάκηλος (od starijeg κάβηλος) „Kibelin sveštenik“ imamo premeštanje početnih suglasnika (up. naše *gamazin* pored *magazin*). Ovoj grupi pripada καβάλλης , sa ekspresivnom geminatom, koje je putem progresivne disimilacije postalo od starijeg καβάβας .

Nulsku bazu ovog prefiksa nalazimo u staromakedonskom nazivu *medveda*, čije varijante pokazuju alternaciju *ko-* odnosno *ku-*: $\text{κυνοῦπες κνωπεύς κνουπεύς}$ (v. Hofman *Die Makedonen* 43). Herverden u svom Rečniku 855 traži etimološku vezu sa izrazima $\text{κνωπόμορφος, κνάψ, κινάπετον}$, pri čem se gotovo nikako ne obazire na grčku fonetiku. Stvar postaje mnogo prostija i jasnija kad staromakedonsko κ(v)νωπ- , obzirom na radikalni elemenat *nōp* (od starijeg *nōqu-*), vezemo sa poznatom grupom lat. *nox*, slov. *netopir* i het. *nekuz* (v. Benvenist *Origines de la formation* 10). Za ovu etimološku vezu govori istovetna onomasiologija germanskog naziva *medveda*. S druge pak strane, dobijamo ovim tumačenjem jedan dokaz više da su staromakedonski govori indoevropski labiovelar reflektovali prostim labijalom.

U pogledu nazalne geminate u Herodotovu izrazu κάνναβις , nasuprot slov. *konoplja*, moramo računati sa uticajem bliske tuđice κάννα , pa prema tome odvojiti κάνναβις od grupe κανθία γανδεία itd. Ovoj poslednjoj grupi pripada među ostalim i nem. *Hader*, u složenici *Haderlumpen*, i sa nazalnim infiksom — *Schanze* „Mit Flechtwerk haltbar gemachte Schutzbefestigung“, koje je obrazovano sa *s mobile* kao prefiksom. Isti prefiks verovatan je u grč. tuđici σενδύλη nasuprot κανδόχη (v. Santren *La formation des noms* 251). Postojanje dvaju tipova radikalnog elementa, jednog bez nazalnog infiksa, a drugog sa njim, potvrđuju

grčke tuđice κόθορνος i κάναρος, sa bogatim semantičkim varijantama¹). Ipak je cela ova leksička grupa toliko razgranata i izukršтана u svojim semantičkim nijansama, da se njoj mora pokloniti posebna pažnja. Ovde je bilo potrebno samo to: da se istakne bogato nasleđstvo materijalne kulture što ga preuzeše klasični narodi od zatečenih starinaca, većinom Pelasta.

III ΠΑΛΑΙ, Σ-ΠΑΛΟΙ, ΣΠΙΟΡΟΙ, ΑΠΕΛΛΩΝ

Pri analizi etnika Πελάσται Πενέσται Ἀπενέσται mora se na prvom mestu odvojiti karakterističan ilirski sufiks *-st*, dokumentovan u dolatinskoj Italiji i u dogrčkoj balkanskoanadolskoj oblasti. To znači da imamo posla sa prostim osnovnim elementom *pela-pala* (up. epirski toponim Παλαίστι, atičke kmetove Πελάσται i Παλαῖσται i prednjoaziske Παλαοστῖναι). Izgleda dosta verovatno da se ta osnova nalazi u toponimu Πάλα, koji je dokumentovan u centralnoj Trakiji i severnoj Siriji. O drugim mediteranskim imenima koja sadrže radikale *p-l-* v. Trombeti Arhiv za arb. star. 3, 43. Zbog malog volumena ovih imena i zbog nemogućnosti da im odredimo tačan smisao, razume se da su ova vezivanja samo proste kombinacije, sa neznatnom dozom ubedljivosti. Kako se međutim Πάλα javljaju i u onomastičkom materijalu iz hetskog državnog arhiva, na osnovu kojeg H. Pedersen (*Lykisch und Hithitisch* 258) anadolske Pale smatra kentumskim Indoevropljanima (v. B. Hrozní, *Die älteste Geschichte Vorderasiens* 117), to se mora računati s ozbiljnom mogućnosti da se ovi anadolski Indoevropljani povežu sa dogrčkim Pelastima, iako ovi predstavljaju stariju fazu indoevropske jezičke evolucije. Mislimo na fazu koja je prethodila podvajanju Indoevropljana na kentumske i satemske. Stoga se ne možemo složiti sa Pedersenom kad frigijanske Indoevropljane na osnovu svog tumačenja zamenice σεμῶν proglašuje pripadnicima kentumske grupe, te ih pridružuje Likijancima, Hetima, Toharcima, Lujima i Lidijancima, pored svega toga što u prvom i poslednjem od pobrojanih idioma ima pouzdanih satemskih ostataka. Jedan od takvih ostataka, mislim na likijansko

¹) Da je koren sa nazalnim infiksom doista dokumentovan u ilirskim govovima, potvrđuju ne samo navedene doklasične pozajmice κάνα *canna*, sa varijantama starijeg datuma κανθήλιος — *cantherius*, *scandala*, nego i idioglotski šiptarski koradikal *hith-ër* „*urticacea*“, o kojem pogrešno sudi H. Barić (*Ilirske jezičke studije* 30), jer polazi od problematične tenuis aspirate kao inicijala, mesto da uzme u obzir i fonetski i semantički verovatniju vezu sa zajedničkom leksičkom formulom *sgend-* potvrđenu i nemačkim koradikalom *Schanze* (od *sqonda*) „*Reisigbündel, Korb, mit Flechtwerk haltbar gemachte Schutzbefestigung*“. Samo potpunosti radi pominjem etimologiju A. Zirea (*Dict. ét. grec et latin* 136), koji bezobzirno svodi gotovo sve indoevropske reči na jedan suglasnik, pred kojim ne mora baš uvek da stoji ma kakav šva, i na taj način redukuje Benvenistove „*racine trilittère*“.

snt „centum“, teško je, kako to čini Pedersen, uzeti kao dokaz kentumskog karaktera, pri čemu da je sibilant uslovljen položajem ispred prepalatalnog vokala. Protiv Pedersenove kentumske isključivosti govori i značajna tuđica satemskog porekla, koja se najdocnije sredinom II-og milenija javlja u misirskom i vavilonskom: *šesemt* odnosno *sisû*, od indoevropskog *equos* „*equus*“ (v. Hrozni *Die älteste Geschichte Vorderasiens* 114). Ista ova izuzetno važna pojava indoevropskih osvajača javlja se u satemskom refleksu i kod indoevropskih Likijanaca. Položaj palatalnog guturala ispred postpalatalnog vokala kod ove imenice nikako ne dopušta mogućnost sekundarne palatalizacije u Pedersenovu smislu.

Drugo je pitanje do kada se u govorima dogrčkih Pelasta održao eksplozivni karakter palatalnih guturala. Frigijansko ὄτταβος i šiptarsko *dritë* (od starijeg *drkta*) nasuprot *natë* (od starijeg *noqvtā*) jasno pokazuju složenu hronologiju prelaza palatalnih guturala u sibilante odnosno spirante. Ili se možda održanje eksplozivnog karaktera u navedenim primerima mora pripisati neposrednom kontaktu sa sledećim dentalom. Ali i pored ovih nejasnih slučajeva, dokazni materijal za razlikovanje palatalnog i nepalatalnog guturalnog reda u govorima dogrčkih Pelasta dovoljno je velik, raznolik i pouzdan, pa je nepotrebno pribegavati Pedersenovu tumačenju pomoću uslovno sekundarne palatalizacije. Taj se materijal javlja na celom prostoru od Ligurije do Palestina, t. j. na istom prostoru gde nalazimo obrazovanja pomoću ilirskih sufikslnih elemenata *-nt -st* (v. Alt, *Sprachen und Völker Syriens* 12).

U oblast matrijarhalnih Likijanaca upućuje nas homerski epitet „predvoditelja Muza“, Apolona, Δουκιγενής, koji se docnije, prema glavnom gradu Likije, zove i Παταρεύς. Ne mogu se upuštati u ocenu Hroznijeve kombinacije o poreklu Apolona imena iz vavilonskog naziva vrata *abullu* (*Die ält. Gesch. Vorderasiens* 120), po kojoj bi ovo božanstvo odgovaralo anadolskom Hermesu i rimskom Janusu. Protiv te kombinacije govore apofonski oblici Apolonova imena: Ἄπλων Ἀπέλλων Ἀπειλων Ἀπόλλων na koje je naročito ukazao E. Bete. Kako imamo i oblik Ἀπελλᾶς (završetak ima sekundarnu sigmu) i Ἀπέλαυρος, to se samim sobom nameće poređenje sa tuđicama dogrčkog porekla κάσσα i κασωράς, odnosno κασωρίς. Kad kažemo „tuđice dogrčkog porekla“, to još ne znači da takve reči ne pripadaju indoevropskom rečniku i da prema tome nisu podložne vokalskim alternacijama tipa Ἄπλων Ἀπέλλων Ἀπόλλων. Važan je pri ovom poređenju jedan drugi karakterističan detalj. To je sufikslni element *-auro*, dokumentovan u imenu Ἀπέλαυρος, koje se javlja u Arkadiji i u Pamfiliji (v. Krečmer, *Glotta* XXVIII, 251), i u imenici κασωράς. Njihova se proporcija stoga može ovako formulirati Ἀπελλᾶς : Ἀπέλαυρος = κάσσα : κασωράς. Zna se međutim da je pomenuti sufikslni

elemenat karakterističan u prvom redu za ilirski i slovenski način obrazovanja nominalnih osnova i da alternira, s jedne strane, sa oblikom -ωνο (up. naše *perun* Κερωνός) i, s druge strane, sa bazom -ωρο (up. tračko božanstvo Πλείστορος i tesalsko Πέλωρος).

Pri razmatranju tesalskog imena Πέλωρος i arkadskog Ἀπέλαυρος ne može se izbeći poređenje sa istovetnim slučajevima u ranije pomenutim imenima Πενέσται i Ἀπενέσται, koja smo identifikovali sa starijim oblikom Πελάσται odnosno Πελέσται (up. ilirskomakedonski etnikon Διάσται Διέσται). Odnos između sufikslnih elemenata kod imena Πέλωρος i Ἀπέλαυρος objašnjavaju navedene dublete κισιωράς i κισωρίς. Kako je tesalsko božanstvo Πέλωρος, sudeći po svim znacima njegova arhaična kulta pri svečanosti Πελάρια, negrčkog porekla, ono se mora dovesti u vezu sa tesalskim Πενέσται, i to na taj način što je ovo ime postalo od starijeg Πελέσται.

Razume se da bi ova naša izlaganja i vezivanja bila samo puki formalizam bez ikakve sadržine, kada ne bismo mogli da te veze podupremo osobenom sadržinom. Likijanski Ἀπόλλων Παταρεύς, naslednik staroanadolskog božanstva Πάταρος, osnivača grada Patare, provodi zimsku sezonu na isti način na koji i njegov delfiski istoimenjak. Obojica idu zimi na svoj severni zimovnik, kod blaženih Hiperborejaca, najvećih pravednika i mirotvoraca, koji žive po svim propisima doklasne društveno-ekonomske zajednice. Ti se mirotvorci zovu već kod pesnika Ilijade raznim imenima. To nije mnogo važno. Daleko je važnije to što su oni lokalizovani, iako prilično nejasno i neodređeno, u karpatsko-dunavskom prostoru. Među skitskim plemenima koje nabraja Plinije (*Nat. hist.* VI 50) spominju se i *Palae*, a to se ime potpuno poklapa sa tračkim i anadolskim Πάλαι. Nezgoda je ipak u tome što ne znamo gotovo ništa bliže o ovom skitskom plemenu, nego samo toliko da se Plinijevo obaveštenje o njima ne slaže sa romantičarskom tradicijom o miroljubivim Hiperborejcima. Ovo bi se nepodudaranje moglo objasniti hronološkom razlikom između pisca Homerove Ilijade i Plinijeva izvora. Ni Diodorovi (2, 43) Σπάλοι sa Donā ne mogu biti usamljeni.

Međutim nas u ovoj nezgodi spasava Herodot (IV, 6), koji nam daje ime Παρολάται, obaveštavajući nas pri tom da se tim imenom zovu „kraljevski“ Skiti. Znači da u tom imenu moramo tražiti smisao onog etnikona koji označuje sloj gospodara nad pokorenim starincima, jer znamo pouzdano da su Skiti nomadski osvajači sa iranskog istoka, kao i docnije Sarmati. Drugim rečima, u imenu Παρολάται, čiji je završetak očigledno udešen prema imenima Αἰχάται Συρμάται (pravilniji oblik no Σαρμάται) itd., treba tražiti naziv gospodara pokorenih starinaca. Ti starinci ne mogu imati skitsko ime, pa stoga otpada Kristensenovo tumačenje (*Kulturgesch. des alten Orients* III 1

Iranier 243, 6), iako ga prihvata E. Dil (*PWRE* XXXVI, 1203). H. Kristensen izvodi to ime od Παραδάται i objašnjava prevodom „*die Erstgeschaffenen*“, pa bi se prema njemu tako zvali skitski gospodari pokorenih starinaca. Ali nam Herodot u istoj rečenici dalje kaže da se svi Skiti zovu zajedničkim imenom Skoloti i da to ime znači „kraljevi, gospodari“. Iako uzimamo u obzir nepotpunost i nepouzdanost Herodotovih obaveštenja, ipak se ovi nazivi tautološkog karaktera ne mogu izvoditi iz jednog te istog izvora, kako to čini Kristensen. Stoga se nama čini verovatnije da u imenu Παραδάται treba tražiti složenicu za Παλα-λάται (mesto λάται prema Αὐχάται itd.) tj. „gospodari Pala“, kako se zvalo ono pleme koje se docnije zove Σπάλοι, odnosno Σπόροι. Diferencijaciju Παλαλάται u Παραδάται mislim da nije potrebno naročito objašnjavati.

Ovakvim tumačenjem uspostavlja se očekivana veza sa docnije poznatim stanovnicima te oblasti, te se tako Plinijevi *Palae* oslobađaju svoje usamljenosti i neodređenosti. Vizantiski oblik Σπόροι, nasuprot Σπάλοι, ne mora se tumačiti kao posledica neke narodske etimologije nedoučenih vizantiskih filologa. Iako ovaj naziv potiče sa samog terena, a to je najverovatnije, onda se u njegovu obliku radi o promeni intervokalskog *l* u *r*, koja je karakteristična za balkanski latinitet (up. na pr. *Sarun* nasuprot *Solun*, ili bosansko *čiverica* nasuprot Κεφαλί). Tako imamo oblik Σπάλοι *Spali* nasuprot starijem Πάλα. Na prvi se, kako je poznato, svodi i naziv *ispolin* (v. Vondrak, *Vergleich. slav. Gramm.* 109). Pojavu inicijalskog *s* u obliku *Spali*, nasuprot Plinijevim *Palae*, objašnjava, s jedne strane, ime „kraljevskih“ Skolota, nasuprot lidijanskom κοιλδδειν „kralj“, koje je Kristensen sasvim prevideo pri svom tumačenju skolotskog imena, a s druge strane — slovenske dublete *tuždb* (od starijeg *toudios*) pored *štuždb* (od starijeg *steudios*). Ove dublete tumači Vondrak (str. 67) sasvim neubedljivo — uticajem raznih dijalekata; ali njegovo tumačenje mora se odbaciti već stoga što on ovu celu razgranatu grupu smatra pozajmicom iz gotskog jezika. Drugi idioglotski slovenski primer za inicijalsku varijaciju *s/nula*, odnosno za *s/mobile*, imamo u staroslov. koradikalnim obrazovanjima *копѣсь* i *štenъсь*. Međutim za pojavu oblika *Spali* dublete *tuždb* i *štuždb* „*publicus, non privatus, peregrinus*“ dolaze više u obzir.

Drugi deo složenice Παραλάται istovetan je sa poznatim slov. leksičkom grupom *lad, lada*, koja je dokumentovana u Zakavkazu kod Halda, u Anadolu kod Likijanaca i u grčkom mitološkom imeniku (v. Krečmer, Gerke—Nordenov *Einleitung in die Alttertumswiss.* I³ 526). Da je Krečmer pri svojoj interpretaciji ovog neobično značajnog društveno-ekonomskog termina imao na umu Herodotovo tumačenje skolotskog imena, kao i naziv glavnog urartskog božanstva *Haldu* „gospodar, Gospod“ i navedene lidijanske glose iz Hesihijeva Rečnika, — svakako

bi došao do drukčijeg shvatanja ovog problema, i to tim pre što se slov. naziv *kralj* sa više razloga može izvoditi od starijeg *goldhlios* nego od imena Karla Velikog. Pri rešavanju ovakvih problema moramo u principu prihvatiti gledište sovjetske lingvistike, odnosno njenog osnivača N. J. Mara: sva pontska oblast, koja je istovremeno i deo Sredozemlja i evrazijske stepe, upućena je kulturno-geografski prema Anadolu i Zakavkazju, t. j. prema onoj oblasti gde se javljaju najstariji *Palai*. U formalnom pogledu slov. *lada*, dogričko Λητά, odnosno Λήδα, dolat. *Latona* itd. pokazuje istu apofonsku bazu kao lat. *clādēs*, pa je stoga iščezao inicijalski spirant *v* prema Lidenovu zakonu o baltsko-slovenskoj inicijalskoj grupi *vl/vr*. To znači da se u slovenskim rečima ne radi o aloglotskom materijalu, kako to misli Krečmer, budući da je grupa *lad lada* koradikalna sa grupom *vlad vlada* itd. Ona je ujedno dokaz nekadanje matrijarhalne društveno-ekonomske epohe, poznate u arheologiji pod imenom tripoljskog kulturnog pojasa (od Kijeva prema jugu). I prema shvatanju sovjetskih arheologa i prema sudu istoričara M. Rostovceva, nosioci te kulture bili su Sloveni, odnosno njihovi preci. Tako bi se sa razlogom moglo naslućivati da su *Pali*, odnosno *Spali*, vezivali tu kulturnu oblast sa jugom i Zakavkazjem. Ali ne zaboravimo da su ovde ispitivanja još u toku i da je etnogeneza Slovena, odnosno lokalizacija njihovih najstarijih naselja još uvek otvoreno pitanje¹). Svakako je od važnosti u tom pogledu da u najbližem krugu tripoljske kulture nalazimo i neka obrazovanja sa istim karakterističnim sufiksima *-nt -st* kao i u ostaloj balkansko-anadolskoj oblasti. Navodim samo hidronime Τυάριοντος (kod Herodota) i Δάναστis sa historigenom varijantom *Dunaistro*, gde je *r* očigledno iracionalne prirode. Na krajnjem jugu tog lingvističkog teritorija, mislim na severnu Siriju, imamo hidronim Ὀρόντις i geografski termin *Cyrestica* Κυρέστου (v. Alt, *Völker u. Staaten Syriens im Altertum* 10). Ovoj oblasti moraćemo se još jednom vratiti.

¹) V. Pičeta (*Вопросы истории* 1947, I, 110—116), kritikujući opsežan rad poljskog lingviste T. Ler-Splavinskog „*O pochodzeniu i praocijczyźnie Slowian*“, 1946, s pravom ističe jednostranost njegova metoda, koji je sasvim upravljan nemačkim nordizmom, tj. onom radnom hipotezom po kojoj su svi Indoevropljani stanovali negde na krajnjem evropskom severozapadu, gde su izgradili, kao jedinstven narod, odnosno rasa izuzetnih sposobnosti, svoju superiornu kulturu i odakle su krenuli u osvajanja prema Sredozemlju. Ali ne radi se tu samo o nemačkoj nauci i njenim slovenskim sledbenicima, jer su i ostali zapadnoevropski stručnjaci, kao A. Meje i drugi, zastupali manje-više istovetna shvatanja o nekom „indoevropskom“ narodu. Koliko mi je poznato, prof. M. M. Vasić bio je prvi u našem delu Evrope koji se digao protiv nordizma i koji je karpatsko-podunavsku kulturu doveo u vezu sa kulturama Anadola i istočnog Sredozemlja. Kako su nemački stručnjaci svojom aktivnošću gotovo podrug veka gospodarili evropskom naukom, naročito u pogledu antike i istoka, trebaće još truda i vremena da se izvrši revizija tradicionalnih shvatanja, izgrađenih u duhu nordizma.

Sovjetski historičar S. Lurje, ispitujući pojave „antičkog komunizma“ i antičkih društvenih revolucija (*Klio* XXII, 405—431), dolazi do zaključka da su odnosni podaci antičkih pisaca u stvari čista literatura i da antička Κρόνια i rimska *Saturnalia* nemaju nikakve istorijske važnosti, jer iste legendarne motive susrećemo i u starijim orijentalnim izvorima. On je međutim prevideo krupnu činjenicu: antička Κρόνια ne mogu se odvajati od tesalskih Πελάρια, koja su ostala Lurju nepoznata. Ta se Πελάρια svetkuju upravo u onoj oblasti koja se smatra jezgrom dogrčkih Pelasta, odnosno Penesta, kako glasi njihovo ime na tesalskom terenu. Naziv Πελάρια pretpostavlja lično ime Πέλωρος, koje smo već ranije identifikovali sa imenom Ἀπέλωρος, dokumentovanim u Arkadiji i u Pamfiliji, na Anadoljskom primorju. Ta se dva oblika odnose međusobno kao tesalsko Πενέστα prema južnoitalskom Ἀπενέστα, dok se u pogledu oblika sufikslnih elemenata moramo potsetiti na dogrčke dublete κασαυράς-κισαυρίς. Ritual antičkih Κρόνια i tesalskih Πελάρια gotovo je potpuno istovetan i u detaljima. U njima se slavi zlatni vek doklasne društveno-ekonomske zajednice, kad nije bilo ni robova ni gospodara. Ideal takve zajednice, prema obaveštenjima historičara Josifa Flavija, bio je ostvaren ne samo u zemlji karpatsko-podunavskih „Dačana“, nego i u zajednici siriopalestinskih Esena, o čemu govorim na drugom mestu. Tako se homerske vesti o podunavskim Misima kao „najvećim pravednicima“, te dočnija obaveštenja poslednjeg stoičkog enciklopediste Posejdonija i geografa Strabona, zajedno sa svedočanstvom Josifa Flavija, odnosno njegova izvora, svode upravo na ono što negira S. Lurje i što ističe Doten (*Anciens peuples de l'Europe* 168). Vesti antičkih pisaca o nekom primitivnom komunizmu ne možemo stoga izvoditi iz literarnih orijentalnih izvora, kako to čini S. Lurje, nego ih moramo povezati sa homerskim mitom o Hiperborejcima, koji žive ispod planine Ῥίται i koje Herodot i pored svoje sofističke kritičnosti zove Ἀργυπαιοί. Pesnik Alkman, rodoin iz lidijanske prestonice Sardisa, prvi pominje tu planinu, a to je početak VII v. st. ere. Razne varijante tog imena, kod kojih se javlja i aspiratski labijal i nazalizovan osnovni vokal, ubedljivo kazuju da ovo ime samo preko narodske etimologije može biti vezano sa imenicom ῤιπή, i da je izraz Ῥίται ὄρη tautološkog karaktera, t. j. ὄρη je grčki prevod negrčkog imena i apelativa Ῥίται, sa kojim su očigledno povezani Herodotovi *blaženi* Ἀργυπαιοί. Ovo poslednje ime moglo je dobiti svoj grčki izgled samo u ustima takvog posrednika koji vrši metatezu grupe *muta + liquida* kao na pr. jermensko *karkut* od starijeg *gagrōdo*.

Kome jeziku pripada naziv Ῥίται? Nama se čini verovatnijim rešenje da se u glasovima Ῥίται krije slovensko *hribi* (od starijeg *hribai*) nego germ. *Riff*, jer protiv takve interpretacije govori odlučno geografski momenat. To bi značilo da oba Apo-

lona, onaj anadolski iz likijanske Patare i ovaj grčki iz Delfa, odlaze na zimovanje prema karpatskim planinama sa basnoslovnim bogatstvom zlata, u oblast „skitskih“ Pala. U toj oblasti stanuju i „dački“ Πλεῖστοι, kako kaže informator Josifa Flavija; u toj oblasti su sačuvani tragovi doklasnog društva, kako treba shvatiti svedočanstvo pesnika Ilijade.

Ali pesnik Alkman nije jedini svedok koji zna za te blažene planince na severu od balkansko-anadolskog kulturnog pojasa. Za te planine i njihove stanovnike-pravednike zna i njegov savremenik, jevrejski prorok i „starozavetni evanđelist“ Isaije, koji (gl. 14 st. 13) ih lokalizuje na krajnji sever (v. Hrozni *Die ält. Gesch. Vorderasiens* 58). Asiriolog Hrozni s punim pravom ukazuje na sumerski izvor proroka Isaija, jer su stari Sumerci izrazom *Arali* (akadski *Arallû*) obeležavali ne samo mračni vilajet nego i „planine sveta“ gde su rođeni bogovi. Za Sumerce je to, po svoj prilici, pre mogao biti Kavkaz nego Ural, na koji pomišlja sam Hrozni, jer po njegovu shvatanju Sumerci kreću na jug iz svojih starijih sedišta u Kirgiskoj stepi. Sasvim je nerazumljivo kako je Hrozni mogao prevideti podatke grčkih pisaca, bogate i mnogobrojne, koji se odnose na te legendarne planine. Klasična tradicija o njima je vrlo stara i vrlo raznolika, i potiče svakako iz nekog starijeg anadolskog izvora. Međutim za nas je presudan u ovom slučaju sam naziv tih planina, koji beleže grčki i latinski pisci. Taj naziv upućuje na Slovence, odnosno na njihove pretke Pale ili Spale, i on čini najstariji antički podatak o Slovenima, podatak koji nije jedini (up. ranija izlaganja o apelativu *grad* u imenu feničke Kartagine i na dogrčkom Kritu, isp. slov. *-ič* od *-itios* i metatezu likvida). Protiv ovakva tumačenja govorila bi poznata činjenica da u slovenskim jezicima nema gotovo nijednog jedinog traga o bilo kakvim antičkim grčko-slovenskim vezama. Ali činjenica što termini kao *lada*, *knjiga*, *tumač*, *kralj*, *grad*, *subulo*, *santerna* itd. ukazuju na veze između slovenskog Tripolja i dogrčkog Anadola, jasno govori u prilog anadolsko-mediteranskog karaktera najstarije slovenske kulture. Ako nema tragova specifično grčko-slovenskih veza u antici, to znači da je skitska invazija, tokom VII v. st. ere, u pontsko primorje potisla Slovence, odnosno njihove pretke Pale ili Spale, prema severozapadu, i to upravo u ona vremena kada počinje jonska kolonizacija zapadnog i severnog pontskog primorja.

Hiperborejski i balkansko-anadolski Apelon, kako bi trebalo da zovemo dogrčkog Apolona, igrao je važnu ulogu kroz sve epohe klasične kulture. Nišlja Konstantin Veliki dugo se vremena koleba između ovog starog božanstva i onog novog iz Nazareta, dok se najposle nije odlučio za epikurovsku Σοφία, koja, razume se, postaje Ἁγία Σοφία (u njegovu Novom Rimu izrazom Σοφία zovu se palate i pristaništa). Gnostičko trojstvo πίστις, γνῶσις, σοφία dugo se nosilo sa hrišćanskim trojstvom vera, ljubav, nada i ušlo je preko manihejaca i pavlikijana u

učenja balkanskoslovenskih bogomila, a odatle preko severne Italije stiglo južnofrancuskim revolucionerima, koji se digoše protiv broja 666, kako se u apokalipsi azbučnom aritmetikom obeležava Λαττεινος. Nije nikakvo čudo što su tako upravo balkanski Sloveni, nalazeći se na raskršću između starog i novog Rima, uspeali ne samo da izgrade, nasuprot monopolskim klasičnim jezicima, nov, svoj književni jezik, i to mnogo pre Italijana, Francuza i germanskih naroda, te da tako stvore uslove za svoju relativno originalnu nadgradnju. I u svoje bogomilstvo uneli su ponešto od starih legendarnih zaostavština prvobitne zajednice doklasnog društva, jer bogomilska crkva jedina je crkva u srednjem veku koja u praksi odbija svaku akumulaciju materijalnog kapitala. Izgrađujući, pored toga, ravnopravnost obaju delova čovečanstva, muškog i ženskog, ona je izmakla daleko ispred svog vremena i makar za momente zablistala sjajem lepše budućnosti. To je ono što su Sloveni preuzeli i nastavili od antike, makar za vrlo kratko vreme.

Ako italijanski antropolog Đ. Serđi traži naročite veze i osobenu bliskost između antičkih Grka i Slovena, mogao bi se pozvati na dogrčke Pelaste kao na glavnog svedoka, jer plemena starobalkanskih Pelasta mogla bi doista da budu stvarna veza između mediteranskog polisa i slovenske zadruge. Serđi-jevo shvatanje treba već i stoga pomenuti što ono stoji u oštroj suprotnosti sa učenjem Gibona, Falmerajera i drugih zapadnjaka, koji u Slovenima vide grobare antičke kulture, iako je slovenski stratiot-zemljoradnik za punu tisuću godina produžio život antičkoj kulturi, sa centrom u Konstantinovu Gradu. Pre Serđija na nekih trideset godina objavi švedska književnica Š. Lefler da će sa Istoka, gde su Ριπία ορη, doći nešto novo, što će pomoći čovečanstvu i dati mu ono što nije mogla dati ni robovlasnička antika ni hrišćanska Evropa.

Beograd.

M. Budimir.

SUMMARIUM

M. Budimir: ANTIQUITAS ET PELASTAE

Temporibus Minois in Graecia Indoeuropaei stirpis Pelasticae praevalabant, quorum dialecti tres gutturalium series distincte exhibent. Quae opinio nonnullis exemplis e Hesychii Lexico depromptis firmatur. Afferruntur exempla ut σεργοί, σέρτις, σάλ.ρη, σάλπιγξ, asia, balteus, βέρσα, subulo, santerna, palasea, οπιόλαι (praeteritum suffixi -lo ope formatum ut apud Lydos, Umbros, Slavos), βόλινθος (< guou-endo-), λάρυμνον, δίκταμνον, πρωμός, nimnáh, toponyma Ἰδομεναί, Κλαζομεναί, Ταυρομενium, σιρός, seria, gizeria, Ταύρος (dreuros ∞ durus), κέρτα, σήλιον, κάμμα, κανθήλια, γάνδιον, τέραννος, catena, κυνοδρεξ, Πέλωρος, Ἀπέλαυρος, Ἀπέλλων, Σπάλα, κοαλδδεῖν, Λητώ. Sed tota haec sententia ex octennio Pelastico pendet quod temporibus Augusti in Illyrico vigeat.